

980 a 22 Όλοι οι άνθρωποι έχουν έμφυτη τάση για το ειδέναι(2). Μια ένδειξη γι' αυτό, είναι η εκτίμηση που έχουμε στις αισθήσεις. Πραγματικά, τις εκτιμάμε καθ' εαυτές κι ανεξάρτητα από τη χρήση τους, και μάλιστα περισσότερο από τις άλλες, την δράση. Όχι μόνον όταν είναι να κάνουμε κάτι, αλλά και χωρίς να σκοπεύουμε τίποτα στο μέλλον, την δράση προτιμάμε, απ' όλες, ας πούμε, τις άλλες. Η αιτία γι' αυτό βρίσκεται στο ότι, μας κάνει να γνωρίζουμε τα πράγματα καλύτερα απ' τις άλλες αισθήσεις, και μας φανερώνει πολλές διαφορές. Τα ζώα, γεννιούνται από τη φύση με μια ικανότητα αίσθησης, κι απ' την αίσθηση, σ' άλλα 980 b 22 δημιουργείται μνήμη και σ' άλλα όχι. Όσα έχουν μνήμη είναι νοημονέστερα(3) και μαθητικώτερα από κείνα που δεν μπορούν να θυμούνται. Και νοήμονα μεν, χωρίς ικανότητα μάθησης, είναι όσα δεν μπορούν ν' ακούσουν ήχους (όπως η μέλισσα και κάθε όμοιο γένος ζώου), μαθαίνουν δε, όσα εκτός απ' τη μνήμη, έχουν και την αίσθηση της ακοής. Έτσι, τα άλλα ζώα ζούνε με τις αισθητηριακές εντυπώσεις(4) και τις μνήμες, μετέχοντας πολύ λίγο στην εμπειρία,(5) αλλά το ανθρώπινο γένος ζει και με τις τέχνες(6) και τον λόγο(7). Στους ανθρώπους, η εμπειρία προέρχεται από 981a τη μνήμη, γιατί οι πολλές μνήμες για το ίδιο πράγμα, έχουν σαν αποτέλεσμα την παραγωγή μιας ενιαίας εμπειρίας. Η εμπειρία φαίνεται σαν νάναι το ίδιο πράγμα με την επιστήμη(8) και την τέχνη, αλλά στην πραγματικότητα, τόσο η επιστήμη όσο και η τέχνη, προέρχονται από την εμπειρία. Γιατί «η μεν εμπειρία παράγει την τέχνη» όπως σωστά είπε ο Πύλλος(9), «η δε απειρία την τύχη». Η τέχνη παράγεται από την μετατροπή των πολλών για το ίδιο πράγμα εννοιών της εμπειρίας, σε μια καθολική(10) κρίση. Η σκέψη πως εφαρμόζοντας τούτο στον Καλλία για την τάδε νόσο προέκυψε το δεινά, και πως το ίδιο συνέβη με τον Σωκράτη, και με διάφορα άλλα άτομα επίσης, είναι μια εμπειρία. Αλλά αν όλους αυτούς που έχουν την ίδια νόσο, π.χ. φλέγμα, χολή(11) ή πυρετό, τους θεωρήσεις ως είδος(12) και εφαρμόσεις το ίδιο για όλους, τότε κάνεις τέχνη. Στην πράξη βέβαια, η εμπειρία από την τέχνη δεν φαίνεται κατώτερη, και βλέπουμε να πετυχαίνουν πιο πολύ οι εμπειρικοί, απ' όσους έχουν μεν την γνώση αλλ' όχι και την εμπειρία. Η αιτία αυτού είναι το ότι η εμπειρία είναι γνώση του καθ' έκαστον, ενώ η τέχνη, των καθόλου – αλλά οι πράξεις και τ' αποτελέσματα ανήκουν στα καθ' έκαστον. Γιατί ο γιατρός δεν θεραπεύει τον άνθρωπο αφηρημένα παρά μόνο συμπτωματικά, αλλά θεραπεύει τον Καλλία ή τον Σωκράτη ή κάποιον άλλο παρόμοια ονομαζόμενο, ο οποίος συνέβη να είναι άνθρωπος(13). Αν λοιπόν κάποιος έχει την γνώση χωρίς την εμπειρία και γνωρίζει το καθόλου, αγνοεί όμως το καθ' έκαστον, θα αποτύχει πολλές φορές στις θεραπευτικές του μεθόδους. Διότι, αυτό που θεραπεύεται είναι το καθ' έκαστον. Αλλά όμως τόσο το ειδέναι όσο και η ειδικευση, ανήκουν, νομίζουμε, μάλλον στην τέχνη παρά στην εμπειρία, και γι' αυτό σοφώτερους θεωρούμε τους τεχνίτες από τούς εμπειρικούς αφού η σοφία στηρίζεται πάνω στο ειδέναι. Γιατί οι μεν ξέρουν την αιτία, ενώ οι άλλοι όχι. Οι μεν εμπειρικοί ξέρουν το «ότι» ενώ δεν ξέρουν το «διότι», οι δε, ξέρουν το «διότι» και την αιτία. Γι' αυτό και σε κάθε δουλειά, τιμάμε περισσότερο, θεωρούμε σοφώτερους και κατέχουν περισσότερο το ειδέναι οι αρχιτέκτονες(14) από τους χειροτέχνες, γιατί ξέρουν τις αιτίες των όσων ενεργούν (ενώ οι άλλοι, όπως μερικά άψυχα ενεργούν μεν, αγνοούν όμως πως κάνουν ό,τι κάνουν, καθώς καίει η φωτιά' έτσι, τα μεν άψυχα ενεργούν απ' τη φύση τους, οι δε χειροτέχνες από συνήθεια), κι όχι για το τι μπορούν να κάνουν αλλ' επειδή κατέχουν τη θεωρία και ξέρουν τις αιτίες. Γενικά, η διάκριση του ειδότος και του μη ειδότος(15) βρίσκεται στην ικανότητα του διδάσκειν, και γι' αυτό θεωρούμε πως επιστημονική γνώσις είναι μάλλον η τέχνη παρά η εμπειρία. Γιατί οι τεχνίτες μπορούν να διδάξουν, ενώ οι εμπειρικοί όχι. Πρόσθετα, δεν θεωρούμε πως είναι

σοφία καμιά αίσθηση. Καίτοι οι αισθήσεις είναι οι κυριώτερες πηγές της γνώσης των καθ' ἑκάστα, δεν λένε ποτέ το «διότι» δηλαδή το γιατί η φωτιά είναι θερμή, αλλά απλώς το ότι είναι θερμή. Ύστερα απ' αυτά, είναι πιθανό πως στην αρχή, καθένας που έβρισκε μια τέχνη που οδηγούσε πιο πέρα από τις κοινές αισθήσεις, θαυμαζότανε από τους ανθρώπους όχι μόνο για την χρησιμότητα όσων εύρισκε, αλλά σαν σοφός και διαφορετικός από τους άλλους. Κι' όσο περισσότερο ανακαλύπτονταν τέχνες, άλλες για τις ανάγκες κι' άλλες για τις διασκεδάσεις, τόσο σοφώτεροι θεωρούνταν οι εφευρέτες των τελευταίων, επειδή οι επιστήμες τους δεν είχαν χρησιμότητα. Έτσι αναπτύχθηκαν όλες αυτές οι ανακαλύψεις, βρέθηκαν οι επιστήμες που δεν είχαν σχέση ούτε με την ηδονή ούτε με τις ανάγκες, κατ' αρχήν στους τόπους εκείνους που οι άνθρωποι ευκαιρούσαν. Γι' αυτό οι μαθηματικές τέχνες γεννήθηκαν στην Αίγυπτο, αφού εκεί ευκαιρούσε η Ιερατική τάξη.(16) Αναπτύξαμε ήδη στα Ηθικά(17) τη διαφορά μεταξύ τέχνης, επιστήμης και των άλλων συγγενών δραστηριοτήτων. Έτσι, εδώ θα κάνουμε λόγο για το ότι, αυτό που λέμε φιλοσοφία (μεταφυσική) όλοι το καταλαβαίνουν σαν την σπουδή των πρώτων αρχών και αιτιών. Καθώς είπαμε προηγουμένως, ο μεν εμπειρικός πιστεύει πως είναι σοφώτερος απ' όσα έχουν αίσθηση, ο δε χειροτέχνης απ' τον εμπειρικό, ο αρχιτέκτων απ' τον χειροτέχνη, και οι θεωρητικές επιστήμες περισσότερο απ' τις πρακτικές(18). Είναι λοιπόν φανερό πως η φιλοσοφία είναι επιστήμη κάποιων αρχών και αιτιών. II. Κι αφού ζητάμε αυτή την επιστήμη, πρέπει να σκεφθούμε, ή για ποιες αιτίες και για ποιες αρχές επιστήμη, είναι φιλοσοφία. Αν μελετήσουμε τις απόψεις που έχουμε για τον φιλόσοφο, το θέμα θα γίνει περισσότερο φανερό. Πρώτον, λοιπόν, πιστεύουμε ότι ο φιλόσοφος γνωρίζει τα πάντα -όσο είναι δυνατό- μη γνωρίζοντας όλα τα καθ' ἑκάστα. Ύστερα, ο φιλόσοφος είναι αυτός που μπορεί να ξέρει τα δύσκολα, κι' όσα δεν είν' εύκολο στον άνθρωπο να ξέρει (γιατί η γνώση πούχουμε από τις αισθήσεις είναι σ' όλους κοινή (και για τούτο εύκολη, και δεν είναι φιλοσοφία). Ακόμα, για κάθε επιστήμη θεωρούμε σοφώτερο, αυτόν που ξέρει ακριβέστερα, και τον πιο ικανό να διατυπώσει τις αιτίες. Κι από τις επιστήμες θεωρούμε περισσότερο σοφή την προτιμώτερη γι' αυτήν την ίδια και για χάρη του ειδέναι, από μια που την διαλέγουμε για τ' αποτελέσματά της και η καθοδηγητική είναι περισσότερο σοφή από την υπηρετική γιατί δεν πρέπει να διατάζεται ο φιλόσοφος αλλά να διατάζει, κι' όχι να υπακούει σε άλλον, αλλά σ' αυτόν να υπακούν οι λιγώτεροι σοφοί. Αυτές και τόσες είναι λοιπόν οι απόψεις που έχουμε για τη φιλοσοφία και τούς φιλοσόφους. Απ' όλα όμως αυτά, το πιο αναγκαίο σε κείνον που κατέχει τη γνώση των καθόλου είναι η επιστημονική γνώσις των πάντων(19) επειδή έτσι γνωρίζει όσα υπόκεινται του καθόλου. Τα πιο καθολικά είναι ίσως και τα δυσκολώτερα να τα μάθουν οι άνθρωποι, διότι απέχουν πάρα πολύ από τις αισθήσεις. Ακριβέστερες δε από τις επιστήμες, είναι εκείνες που ασχολούνται με τις πρώτες αρχές. Γι' αυτό και όσες είναι βασισμένες σε λίγες αρχές, είναι ακριβέστερες από κείνες που περιέχουν προσθετικές αρχές(20) όπως π.χ. η αριθμητική από τη γεωμετρία. Αλλά περισσότερο καθοδηγητική είναι η θεωρητική επιστήμη των αιτιών, γιατί αυτοί που ερευνούν τις αιτίες, μας διδάσκουν και ιδιαίτερα για το καθ' ἑκάστον. Το δε ειδέναι και το γνωρίζειν, υπάρχουν πιο πολύ στη επιστήμη του δυνατού να γνωσθεί(21). Γιατί αυτός που ζητάει τη γνώση καθ' εαυτή, ζητάει ακόμη περισσότερο 982 b την τέλεια γνώση, κι' αυτή είναι η επιστήμη του ανώτερου βαθμού γνώσης, δηλαδή οι πρώτες αρχές και τα αίτια. Γιατί απ' αυτά και χάρις σε αυτά, μαθαίνονται και τα υπόλοιπα, κι' όχι τα πρώτα από τα ύστερα. Και μια επιστήμη είναι καθοδηγητικώτερη και υψηλότερη από την υπηρετική, αν ξέρει για ποιο λόγο πρέπει το κάθε τι να γίνει – δηλαδή αυτό που είναι αγαθό για το καθ' ἑκάστον

και άριστο για το καθόλου της φύσης. Απ' τα όσα είπαμε παραπάνω, προκύπτει πως ο όρος που αναζητούμε, υπάγεται στην ίδια επιστήμη. Πρέπει η επιστήμη αυτή να μελετάει τις πρώτες αρχές και αιτίες, διότι και το αγαθόν, δηλαδή το ου ένεκα(22) ανήκει στις αιτίες. Το ότι η επιστήμη αυτή δεν είναι κατασκευαστική, προκύπτει κι από τους πρώτους που φιλοσόφησαν. Διότι συνεπεία του θαυμάζουν ανέκαθεν οι άνθρωποι φιλοσοφούν, στην αρχή μεν θαυμάζοντας για τα παράδοξα πούβλεπαν μπροστά τους, και προοδεύοντας σιγά σιγά, έφτασαν ν' απορούν και για τα μεγαλύτερα, όπως π.χ. για τις αλλαγές του φεγγαριού, για τον ήλιο και τ' άστρα, και για τη γένεση του παντός. Αυτός που απορεί και θαυμάζει, νιώθει πως αγνοεί (γι' αυτό και ο φιλόμυθος είναι κατά κάποιο τρόπο φιλόσοφος, διότι ο μύθος αποτελείται από θαυμαστά) ώστε φιλοσόφησαν για να δραπετεύσουν από την άγνοια. Φανερό λοιπόν είναι πως επεδίωκαν τη γνώση για το ειδέναι κι όχι για καμιά πρακτική χρησιμότητα. Αυτό μαρτυρείται κι από τα γεγονότα: αυτή η γνώσις άρχισε να ζητείται, όταν υπήρχαν σχεδόν όλα τα αναγκαία για ανάπαυση και ψυχαγωγία. Φανερό λοιπόν είναι, πως δεν την ζητάμε για καμιάν άλλη ανάγκη, αλλ' όπως λέμε ελεύθερο τον άνθρωπο που υπάρχει για τον εαυτό του κι όχι για άλλον(23) έτσι κι αυτήν, την λέμε μόνη ελεύθερη από τις επιστήμες, γιατί μόνη αυτή υπάρχει για τον εαυτό της.